

Bindekapsler med filosofisk indhold

- et lille indblik i Ernesto Dalgas' efterladte papirer

af cand.phil. Leon Jurnow

Trækronerne stod klart og skarpt aftegnet i Damhussøens spejlblanke vandoverflade. På den smalle sti langs søbredden kom en ung mand gående i retning mod Islehøj. Ved et stort bøgetræ tæt ved Damhusdæmningen standsede han pludseligt og begyndte at knappe sin frakke. Trods sommer nattens mildhed knappede han frakken helt op i halsen og bevægede sig derpå forsigtigt ned ad skråningen mod vandet. Således stod han i det første daggry, omtrent ved to-tiden d. 11. juli 1899, med ryggen mod det store bøgetræ og spejdede ud over søen.

"Jeg er ikke længer i Stand til at hævde mig selv over for Omverdenen og er for stolt til at leve i materiel og aandelig Afhængighed af andre. Jeg kan kun hævde mig selv ved at trække mig tilbage fra et Liv, som jeg ikke længere kan beherske. Efter min egen Lære, der gør Selvhævdelsen til det højeste Formaal, bliver det at søge Døden mig en Pligt." (NkS 2180,2°)

Han vendte sig mod bøgetræet og kiggede op gennem trækronen. Øjet fortabte sig i løvet; at se op i det grønne var som et bad for øjnene. Han greb efter sin revolver i frakkelommen og lagde sig ved træets fod.

"Dette Skridt betragter jeg ikke som et Selvmord af almindelig Art. Ikke for at undgaa Lidelser, men ifølge mine Æresbegreber foretager jeg det, og vilde betragte en Fortsættelse af Livet for Fejghed. (...).

Ikke i Fortvivlelse, men i rolig og fornuftig Resignation erkender jeg, at saaledes er min Skæbne. Tilfreds med at have gjort, hvad jeg ansaa for min Pligt, trækker jeg mig tilbage og overlader det til Æslene at skryde og Gæsene at gække efter min Død." (NkS 2180,2°)

To unge mænd, som var på vej til Islehøj for at fiske, fandt forfatteren

Ernesto Dalgas (1871-1899), digter og filosof. Foto fra 1892. Kort- og Billedafdelingen.

Ernesto Dalgas liggende livløs i en grøft med en revolver i den ene hånd og et skudsår i højre tinding. Han blev knap 28 år gammel.

Den 8. juli 1899 - altså 3 dage før Ernesto Dalgas begik selvmord ved Damhussøen - skrev han et efterskrift til en række afhandlinger, som han gav fællestitlen *Grundspørgsmaal*. Efterskriftet er et "litterært testamente", hvor Dalgas redegør for sit forfatterskab og for baggrunden for sit selvmord. Det er dette efterskrift, ovenstående citater er hentet fra.

Dalgas' selvmord var således ikke et udslag af et øjeblikks affektion eller momentan sindsforvirring, men derimod en velovervejet og nøje planlagt handling. Selvmordet blev for Dalgas den eneste vej ud af en tiltagende maniodepressiv lidelse, som begrænsede hans tankes udfoldelsesmuligheder og lammede hans arbejdsevne. Dalgas ønskede, som han skriver i sit litterære testamente, at trække sig tilbage med selvstændigheden og uafhængigheden i behold og lade sin ånd komme til udtryk, som den var nedfældet i forfatterskabet.

Ernesto Dalgas nåede før sin død at få udgivet to små bøger: *Geografiske Digte og Krøniker og Æventyr*, begge i 1896. Men Dalgas efterlod sig stakkevis af manuskripter og papirer, som han testamenterede vennen Axel Mielche.

Af de mange manuskripter sendte Mielche i årene 1903-04 ialt fire bind i trykken: *Lidelsens Vej*, *Dommedags Bog*, *Sangbog* og *Digt og Skuespil*. Og i 1924 gav Mielche Otto Gelsted tilladelse til at bringe et udvalg af *Grundspørgsmaal* i tidsskriftet *Sirius*. De øvrige ikke-offentliggjorte manuskripter har i dag deres faste plads i Håndskriftafdelingens magasin på Det kongelige Bibliotek. Lad det derfor være gåsen tilladt at gække og æslet at skryde og via punktnedslag i de mange efterladte papirer at give et lille indblik i Ernesto Dalgas' arkiv.

Notesbøger og journal

Teksterne i Dalgas' arkiv har overvejende et filosofisk indhold. Dalgas var utroligt belæst og tog fyldige notater til det meste, han læste. De mange notesbøger og kollegiehæfter vidner bl.a. om en omfattende læsning i positivistisk filosofi. Det var hos filosoffer som Comte, Stuart Mill, Spencer, og vores egne Høffding og Kroman, at Dalgas søgte svar på livets eksistentielle spørgsmål.

Dalgas' interesse for filosofi medførte, at han lod sig indskrive på filosofistudiet ved Københavns Universitet. Her fulgte han bl.a. nogle forelæsninger, professor Kristian Kroman holdt over Kant og Stuart Mill. Dalgas tog, som den flittige student og skribent han var, mange notater ved disse forelæsninger, og da Kroman i sin tale kommer ind på Kant og årsagssætningen, skriver Dalgas bl.a. følgende i sin bog:

"Kroman synes at indvende følgende: Det at Aarsagssætningen har subjektiv Gyldighed udelukker ikke som Kant mente, at den ogsaa har objektiv Gyldighed. Og just dette er Betingelsen for vor Forsken hvad Kant ikke indsaa. Den objektive Gyldighed af Aarsagssætningen forudsætter vi saa i Kraft af vor Selvhævdelse." (NkS 3640,4°)

Dalgas må have nikket forstående i auditoriet under Kromans indvending, i hvert fald kan lignende betragtninger spores i Dalgas' egne studier. Det er tydeligt, at den udforskning af omverdenen, som Dalgas foretog i sin ungdom, gik i den erfarings-filosofiske retning. Alle antagelser skulle empirisk underbygges, og de mange sandsynlighedsberegninger og forsøg med spillekort osv., som Dalgas udførte og nedfældede i sine notesbøger, er klare eksempler på, at han ikke uden undersøgelse tog noget for givet. Senere blev hans forhold til empirismen og positivismen dog mere komplekst, efterhånd-

den som hans religions-filosofiske interesser slog igennem.

Notesbøgerne giver også et indblik i Dalgas' omfattende Kierkegaardstudium. Han har læst det meste af Kierkegaards forfatterskab og diskuterer flittigt hans bøger og tanker. Studiet af Søren Kierkegaard og specielt hans fortolkning af kristendommen blev et vigtigt afsæt for Dalgas til de mange religions-filosofiske afhandlinger han udarbejdede. Det er også tydeligt, at Dalgas i en bog som *Lidelsens Vej* med de symbolske navneskjul og de indstrøede afhandlinger i kompositionen osv. har været under stærk påvirkning fra Kierkegaard. Om det derimod er Søren Kierkegaards arbejdsmetode, der har været forbillede for den journal, Dalgas i en periode af sit liv har ført, skal jeg ikke kunne sige. Men der er klare paralleller mellem den form for eksistentielle refleksioner og filosofiske aforismer, Dalgas nedfældede i sin journal, og de strøtanker, som Kierkegaard i bogform præsenterede i *Diapsalmata fra Enten-Eller*, og som vi senere har kunnet studere dem i hans efterladte papirer og dagbøger. Et eksempel på en optegnelse fra Dalgas' journal i 1897 lyder således:

"Hvergang vi vil noget da føler vi en Lystfølelse ved Tanken om at opnaa det; men det udelukker ikke at vi ved med os selv, at selve Opnaaelsen vil være smertelig." (NkS 3640,4°)

Og i 1898 skrev Dalgas bl.a. disse ord i sin journal:

"Foragt ikke velsmagende Retter og Luksus og Nydelse men vær rede til at forlade det for at virke noget højere." (NkS 3640,4°)

Det er selvfølgelig ikke alle optegnelser i Dalgas' notesbøger og journal, der for os læsere her ca. 100 år efter er lige vigtige og interessante. Men optegnelserne giver et glimrende indblik i den litteratur, de ideer og den tidsånd, som Dalgas i sit arbejde var inspireret og påvirket af. Og på den måde kan de være med til at øge vores forståelse af hans forfatterskab.

Filosofiske tekster

Dalgas' interesse for filosofi resulterede også i, at han i 1893 forsøgte at besvare universitetes filosofiske prisopgave. Afhandlingen skulle skrives under titlen *Autoritetsforholdets Væsen og etiske Betydning*, og Dalgas gav den for egen regning mottoet: "Mester hvad skal jeg gøre?". Om opgavens mål skriver Dalgas i sin indledning følgende:

"Medens det er en af Grundtankerne ikke blot i den moderne Psykologi,

Forsideillustration til Ernesto Dalgas' *Krøniker og Æventyr* (1897), tegnet af vennen Johannes Nørretranders.

men også i al Fortidens Psykologi, som den optræder i Religionernes Form, at den levende etiske Følelse arbejder og må arbejde sig fri fra al ydre Autoritet, er der alle mulige forskellige Svar på dette andet Spørgsmål, hvorledes den etiske Følelse fødes i Mennesket, med eller uden Autoritetens Bistand. Fra denne Side ses Opgaven i det Følgende." (NkS 3640,4°)

Herpå følger en teoretisk indføring i begreberne *autoritetsforhold* og *etik* samt en beskrivelse af den rene og den konverterede egoisme. Efter dette leder Dalgas os igennem en jordomsejling, der bl.a. bringer eksempler på livsførelser i England, Kina, Grækenland og Indien. Undervejs på denne rejse redegør Dalgas for, hvorledes disse forskellige livsførelser grunder i autoritetsforholdet. "Autoritetsforholdet indtræder" skriver Dalgas i sin afhandling "når et Menneske tror noget eller udfører en Handling alene på en Andens Udsagn og uden at tage Hensyn til Meddelelsens eller Handlingens Beskafenhed i sig selv." Med udgangspunkt i sin beskrivelse af diverse religioner og kulturer forsøger Dalgas at indkredse autoriteternes forskellige fremtrædelsesformer og analysere deres indvirkning på de udfoldelsesmuligheder, der ligger til grund for den menneskelige tanke og handling.

Dalgas fik ikke nogen medalje for afhandlingen, som da også ved gennemlæsning virker noget ufærdig i enkelte kapitler. Men han fik nogle opmuntrende ord med på vejen af blandt andre professor Harald Høffding. Han skrev i et brev til Dalgas, at afhandlingens tanker havde interesseret ham meget og bestyrket ham i ønsket om at kunne være Dalgas til nogen hjælp under hans studium ved universitet (NkS 4956,4°).

Dalgas' afhandling kan læses i sin helhed på Det kongelige Bibliotek og er absolut værd at læse. Det er, trods enkelte mangler, et imponerende og meget vidende stykke arbejde, den kun 21-årige Dalgas har præsteret. Et arbejde, som jo iøvrigt ikke bliver mindre imponerende af, at Dalgas på afhandlingens titelblad senere har tilføjet ordene: "Skrevet i 14 Dage uden kladde".

Ernesto Dalgas har tilsyneladende også haft planer om at skrive en doktordisputats i filosofi. I to små lommebøger (NkS 857,8°) har han således nedfældet et udkast, som han har givet arbejdstitlen: "Hvad ved vi og med hvilken Ret? - Erkendelsesteoriens Grundproblemer". Der er ikke tale om et egentligt manuskript, men mere om en detaljeret disposition med uddybende kommentarer. Dalgas har opdelt sin disposition i 42 terrasser. Og på hver terrasse har han placeret en række afsatser, hvorpå han gennem

Determinismen er praktisk uanvendelig,
fordi den siger, at det er noget andet end os, der virker.
Det er ikke os der skriver Tallet i Herrens Bogen. Determinismen
siger det er os selv der virker med Blodet
af andet. Dette er den christelige Fæds. mod Determini-

Jeg gir mig selv og en anden den bedste
Tjeneste ved at drøbe Lyngsten i mig. Sandheden er
at alle nok mi anse, om end jeg kan ikke tro
andet end at alle mi anse ~~to~~

Høffding har Ret i at Velfærd kan
et Udtryk for en vinterseret og universel Sympati
men denne er just en Abstraktion, og da
Velfærd kan have Berettigelse ud fra det Stand-
punkt er det ubestemt (se Etik 76) Sympatien
er aldrig ligelig og bør heller ikke være det
men bør netop sig efter Værdibestemmelsen

Thuesen vi vil noget da føler vi
en Lykfølelse ved Tanken om at opnaa det, men det
vedelikket ikke at vi ved med os selv, at selve Opnaa-
elsen vil være smertelig

Side fra Ernesto Dalgas' journal, hvor han på helt "kierkegaardsk" vis nedfældede daglige indfald og strøtanker (NKS 3640, 4°).

forklaringer og beskrivelser af fornemmelse, forventning, association, formodning m.m. forsøger at skitsere den personlige erkendelses snørklede veje. Dispositionens mange henvisninger til Harald Høffdings værker er et klart tegn på den store beundring, som Dalgas nærrede for Høffdings tanker. En beundring der, når man sammenligner Dalgas' disputatsudkast med Høffdings *Psykologi i Omrids paa Grundlag af Erfaring* fra 1882 og *Etik* fra 1887, på nogle punkter nærmest grænser sig til afhængighed.

Der er ikke i Dalgas' efterladte papirer noget der tyder på, at han nogen-
sinde fik udarbejdet et færdigt manuskript til disputatsen. Men dispositi-
onen giver en klar idé om, hvordan Dalgas havde tænkt sig den udført, og i
hvilken retning hans filosofiske overvejelser og interesser gik. Og nu hvor vi
er ved det uafsluttede, så fik Dalgas iøvrigt heller aldrig taget nogen afslut-
tende universitetseksamen i filosofi. En stigende modløshed over for fagets
studieordning, som kulminerede i, at Harald Høffding forkastede hans
konferensopgivelser, kombineret med at hans sjælelige sygdom fik større og
større indflydelse på hans dagligdag, resulterede i, at Dalgas i efteråret 1897
afbrød sine studier. Dalgas fik altså ikke nogle akademiske kors, bånd og
stjerner for sine filosofistudier. Alligevel vidner de mange filosofiske tekster,
der er indeholdt i hans arkiv, om stor faglig indsigt. Så mon ikke, der for en
nutidslæser skulle være mulighed for at finde en eller anden nyttig og
interessant tanke?

Digte og dramatik

Ud over de rent filosofiske afhandlinger, så indeholder Dalgas' efterladte
papirer også en mængde digte og skuespil. I kladdehæfter, i indbundne skri-
vebøger og på løse ark - overalt kan man finde udkast til digte og dramatiske
scener.

De fleste af digtene i arkivet er ungdomsarbejder, skrevet før Dalgas
fyldte 20 år, og i mange af dem giver han udtryk for en ungdommelig trods
og trang til oprør:

Jeg havde tabt min stærke Tro
paa Livets gode Magter.
Jeg saa mig ond jeg saa og lo
ad Mængdens Gøglerfagter.
I haanlig Trods mod dem jeg svor
at tugte dem med hvasse Ord
at være som en blodig Brand
for dette Folk og dette Land.

(NkS. 3638,4°)

Dalgas forsøgte sig dog også i mere rolige øjeblikke med kærligheds- og
naturlyrik, og allerede i hans tidlige ungdom skrev han hele digtcyklusser
om forskellige filosofiske emner. Men Dalgas' ungdomslyrik har som helhed

karakter af skriveøvelser og genreforsøg. Den lyriske form lå ikke let for ham, og Dalgas blev aldrig nogen stor lyriker. Rim og rytme var med andre ord ikke hans stærke side - se blot følgende eksempel:

Maanedsløv

Solen skinner lyst og klart
over Skolegaarden.
Maanedsløv hvor det var rart,
hvis vi bare faar en.

Og allerede her går det så galt! At lade *faar en* rime på *Skolegaarden* har tilsyneladende også for den unge Dalgas virket for tungt og uinspireret. Hans irritation og frustration over arbejdet med digtet er da også tydelig, når han lidt længere nede på siden med store bogstaver udbryder:

Gaa ad Helvede til.
Det gaar aldrig i Evighed.
Jeg kan Fanden pine mig ikke
skrive Vers mere.

(NkS. 3637,4°)

Noget bedre gik det, når Dalgas forsøgte at skrive skuespil. Ligesom digtene er de fleste skuespil skrevet i slutningen af 1880'erne. Men til forskel fra hans lyrik, så virker skuespillene langt mere modne og helstøbte. En del af dem er skrevet på vers - og med Dalgas' flair for rim og rytme er det ikke overraskende, at disse stykker ikke er de mest vellykkede. Dalgas begyndte dog mere og mere at skrive sin dramatik i ren prosa, og det er disse skuespil, der er hans bedste. Hovedstykket blandt dem er *Autoriteter*, som Dalgas skrev i 1891. *Autoriteter* består af et forspil og 2 akter og handler i store træk om den 22-årige Pouls oprør mod de autoriteter i hans omgivelser, som forsøger at begrænse hans frie valg og tanke. Det er bl.a. Pouls forhold til den autoritære fader (ikke ulig Ernesto Dalgas' eget forhold til sin fader - den berømte stifter af Hedeselskabet, Enrico Dalgas) og hans forhold til "Oplysningsforeningen", som Poul er medlem af, der skildres i stykket. Poul når gennem disse konfliktfyldte forhold - godt hjulpet af fritænkere Mayer - til den erkendelse, at det er i den stille og tilbagetrukkede tilværelse, at mennesket skal søge sit sande jeg. Det er i kakkellovnskrogen og ikke i de store foredragssale, at den frie tanke næres: "Her maa ene tænkes, Tanker uden Spor".

Johannes Nörretranders' portræt af Ernesto Dalgas fra bogen *Digt og Skuespil*, udgivet af Axel Mielche i 1904.

I håbet om at blive anerkendt som dramatiker sendte Dalgas *Autoriteter* til Dagmar-teatret, men fik det ikke opført. Skuespillet blev dog senere udgivet i samlingen *Digt og Skuespil*. I Dalgas' arkiv findes manuskriptet til *Autoriteter* i NkS 3639,4° og NkS 3725,4°, og det er her interessant at følge, hvorledes Dalgas med diverse udstregninger og tilføjelser har udviklet sine dialoger og replikker.

Dagmar-teatret fik iøvrigt endnu et skuespil tilsendt af Dalgas. Det var et lystspil i 2 akter, som bar titlen *Illusioner*. Men heller ikke denne gang havde Dalgas heldet med sig, og *Illusioner* kom aldrig på teatrets repertoire. Stykket udmærker sig ellers ved at vise Dalgas fra den mere humoristiske side. En side han godt nok sporadisk har vist os i *Dommedags Bog* og *Lidelsens Vej* - hvor lidet humoristiske disse titler ellers kan forekomme - men i *Illusioner* har han i lystspillets form forsøgt at rendyrke den.

Da den unge kandidat Lange tager midlertidigt ophold i en lille sjællandsk købstad, bliver der rusket godt og grundigt op i mange af de illusioner, som det lille samfund har levet på. Det er illusioner af enhver art, som ruller hen over scenen, og alle præsenteres de med stor sans for humor og en fantastisk fornemmelse for replikskifte og undertekster. Ind imellem kan filosofen Dalgas ikke dy sig for at give sit besyv med, som f.eks. i stykkets 1. akt, hvor han på erklæringen om, at illusioner er noget af det hæsligste af alt, lader kandidat Lange udtale: "Nej, nej! det kan være noget af det mildeste af alt. En venlig Illusion er tidt en stor Skaansomhed, og der skal stærkere Menneske-naturer end baade De og jeg til at leve helt uden Illusioner". Hele stykket ender da også - á la Ibsens *Vildanden* - med at påvise, at illusionen i nogle tilfælde kan være helt afgørende for et menneskes livsmod og trivsel.

Manuskriptet til *Illusioner* opbevares i Dramatisk Bibliotek (Dagmar 445).

"Suset" i kapslerne

Da jeg i sin tid læste dansk på universitetet, var det meget populært at tale om "suset" i vort fag. Jeg er ikke helt sikker på, jeg dengang forstod, hvad man mente med det, ud over den følelse der kunne opstå, når man midt i den almindelige "pligtlæsning" pludselig kunne få et brag af en læseoplevelse. Jeg er heller ikke sikker på, jeg senere er kommet forståelsen af dette sus nærmere, selvom suset fortsat under læsning fra tid til anden kan overvælde, henrive og begejstre mig. Dette oplevede jeg senest under læsningen af Ernesto Dalgas' efterladte papirer. Det var litterær arkæologi med et suspotentiale, så man var ved at få blæst både hat og briller af. Hvis man tror, at arkivstudier er kedelig granskning i uvedkommende og forældede tanker, så tager man - i hvert fald når det gælder Dalgas' arkiv - grueligt fejl. Her er virkelig *levende* stof til eftertanke - for nu at udtrykke det med et reklameslogan.

Det har gennem arbejdet med Dalgas' arkiv været utroligt spændende at følge hans åndelige og forfattermæssige udvikling fra de tidlige ungdomsdigte og -skuespil til de større og mere gennemarbejdede filosofiske afhandlinger. Og vil man forsøge at trænge ind i en dybere forståelse af Dalgas liv og værk, så er hans efterladte papirer et helt uomgængeligt supplement til hans trykte forfatterskab.

Lad os her til slut ende som vi begyndte, med at kaste et blik på Ernesto

Dalgas' litterære testamente og på den måde få hans eget syn på sit arbejde:

"At behandle Livsproblemerne paa afsluttende Maade har jeg betragtet som min Opgave fra jeg var 16 Aar (...) Dette Maal har jeg i 12 Aar forfulgt, idet jeg har søgt at naa det ad de forskelligste Veje, og heraf kommer den tilsyneladende diskontinuitet i min samlede Produktion, som vil komme til Syne, dersom mine Værker en Gang bliver udgivne. Det, der giver kontinuitet er dels Forsøget paa at naa en rationel Opfattelse af Tilværelsen, dels Modsætningen til den Livsopfattelse, der omgiver mig, den lutheranske. (...)

Jeg har gjort to Ting til Regel under mit Arbejde: ikke at gaa ind paa noget som helst uden Undersøgelse; blot fordi den officielle Videnskab lærer det, og ikke være bange for nogen Tanke af Hensyn til dens praktiske Konsekvenser.

Dette Arbejde, der har stillet de største Fordringer baade i Retning af Intensitet og Ekstensitet og som jeg har udført under store legemlige og sjælelige Lidelser, har omsider sprængt mig. Mit Legeme er svækket, min Vilieskraft opbrugt, mine Øjne ere udbrændte, min Hjerne syg af at tænke. Dette er Tilfældet samtidig med mit Arbejde er fuldbragt, det vil sige: Jeg har fundet min egen Begrænsning, den Tankegang, der svarer til min Personlighed og ud over hvilken jeg ikke kan skue." (NkS 2180,2°)

I de mange efterladte papirer har man således en fantastisk mulighed for at skue ind i Dalgas' tankegang og personlighed - og hvem ved, måske derved blive klogere på sin egen. Ernesto Dalgas' arkiv være hermed alle søgende sjæle anbefalet.